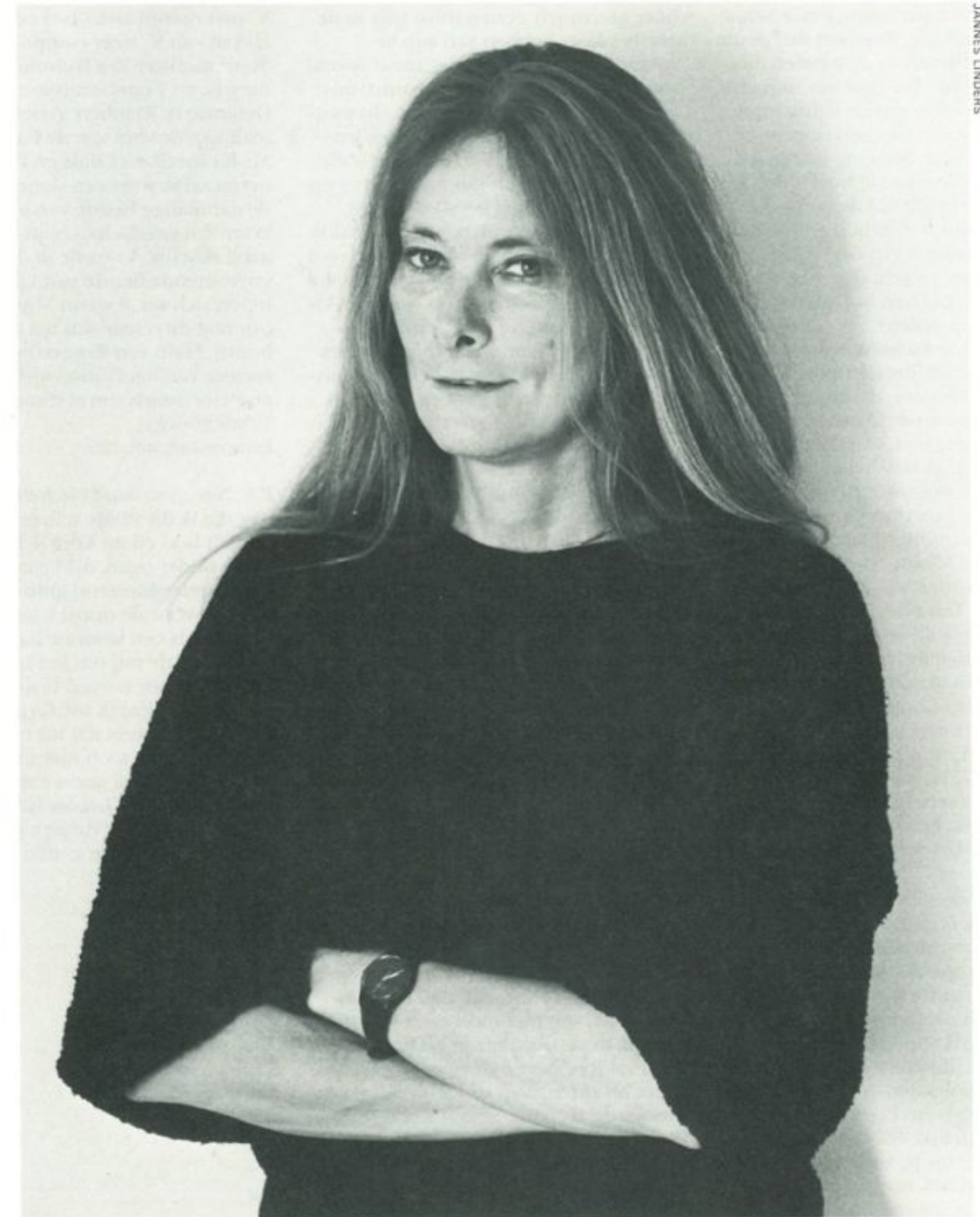

'Du bist etwas ganz besonderes!'

JANNES LINDERS

Het dansaanbod in het Holland Festival 1987 is zonder meer veelzijdig te noemen. Hongarije is daarin rechtstreeks vertegenwoordigd met Romeo en Julia door het Ballet van de Hongaarse Staatsopera. Indirect is Hongarije tevens vertegenwoordigd in Staunch, het nieuwste werk van de Hongaars-Nederlandse choreografe Krisztina de Châtel, dat tijdens het Holland Festival in première zal gaan, maar overigens weer geïnspireerd is op Afrika.

Doorstroming

Vroeger had je de bende van vijf en nu heb je de bende van vijf. Dat zijn voor een deel wel dezelfde bendes en voor een deel niet. En voor een deel een beetje allebei. De bende van vijf van vroeger, dat waren leerlingen van de componist Kees van Baaren. Zij heetten Louis Andriessen, Peter Schat, Misha Mengelberg, Reinbert de Leeuw en Jan van Vlijmen en zij leerden dus voor componist. 'Die moeten zo zachtjes aan toch ook tegen de vijftig lopen', dacht ik laatst ineens, toen ik even niets te doen had. Navraag leerde dat de meesten warempel al boven de vijftig zijn. De hoogste tijd dus om ons af te vragen wat er van hen geworden is. Ik stelde meteen een onderzoek in. Alle vijf blijken ze gelukkig nog in leven. Maar is het hen ook gelukt om componist te worden?

Om die vraag te kunnen beantwoorden heb ik verschillende onderzoekstechnieken gehanteerd. Natuurlijk heb ik alle gecomponeerde noten van de vijf geteld. Peter en Louis eindigen dan precies gelijk bovenaan, met een kleine voorsprong voor Peter. Na een tijd niks komt Jan. Dan geruime tijd niks en dan komt Reinbert. En na een lichtjaar volgt Misha. Nu willen we natuurlijk nog weten wie de beroemdste van de vijf is. Dat is iets ingewikkelder, maar hier komt de uitslag (de mates van beroemdheid in binnen- en buitenland zijn in de uitslag al verdisconteerd). Peter en Louis weer één ex aequo, deze keer met een royale voorsprong voor Louis. Drie, vier en vijf zijn ex aequo Jan, Reinbert en Misha. Dit is ook meteen de einduitslag van het onderzoek. Een verrassende uitslag, al zeg ik het zelf.

Hoe kan zoiets, willen we nu nog weten. Dat nu is betrekkelijk eenvoudig te beantwoorden, met de hoofdzaak/bijzaak-correlatiecoëfficiënt. Louis is het meeste componist, dat is duidelijk, met een hoofdzaak/bijzaak-correlatiecoëfficiënt (hbcc) van 94. Net geen 100, dat komt omdat hij eens een pianoles aan een buurjongetje heeft gegeven. Peter scoort een heel verdienstelijke 89. Ook een buurjongetje, maar als je, zoals hij, daarnaast dan ook nog zo nodig een toonklok moet uitvinden, dan kost dat punten. Onder Louis en Peter donderen de hbcc-waarden in één klap naar royaal beneden de 50. Na de eerste ronde stonden Jan, Reinbert en Misha nog 3, 4 en 5. In de einduitslag staan ze gelijk. Dat komt door de impact van hun b-waarden. Die is het duidelijkst bij Misha. (Soms Misha, soms Misja bij Willemzes Componistenlexicon, levert 3 extra punten op.) Componeerde hoegenaamd geen noot, ik durf er zelfs

geen vergif op in te nemen of hij ze kan lezen, maar, hij is beroemd, zij het dan als pianist, tot vlak boven Bari (Zuid-Italië) en erg beroemd als dirigent tot Kagarlyk (45 kilometer voorbij Kiev, Polen). Reinbert heeft wat meer gecomponeerd, maar moet het hbcc-technisch gezien (dus) niet in de eerste plaats hebben van zijn beroemdheid als componist, maar vooral van zijn beroemdheid als pianist, initiator en nationale kunstpauze. (In punten telt dat niet helemaal precies hetzelfde, maar voor de einduitslag is dat verdisconteerd.) Bij Jan heeft het er op geleken dat hij nog eens een echte componist zou worden, maar eigenlijk al in het begin van de jaren zestig werd duidelijk dat de 'b' in zijn hb-correlatie daarvoor te dominant zou worden. Als componist won hij een Vermeulenprijs (net als Peter, maar die staat niet in Willemze; dat leverde hem 5 bonuspunten op, net niet genoeg om naast Louis te komen). Hij werd muziek-schooldirecteur in 1961 (in Amersfoort, staat in Willemze, kost meteen 5 punten), directeur van het Koninklijk Conservatorium (scoort nationaal en internationaal, levert punten op) en nu intendant van de Opera (kost én scoort, nationaal en internationaal, punten, maar de uitkomst is budgettair neutraal, zoals dat heet, maar ik noem het niet zo, want Jan weet dan zelf niet wat het betekent). Jan (slanke vingers, wit, o, zo wit, dunne blik, gat in zijn hand, kostte 12 punten x 2 = 24 punten) is kortom de veelzijdigste van de vijf. Zo zit dat met de bende van vijf van toen.

Wie denkt aan de bende van vijf van nu valt meteen één ding op: Jan van Vlijmen zit er weer bij. Logisch, vanuit de einduitslag van zonet, hoge b-waarde immers. En als we het nu hebben over de bende van vijf, dan hebben we het al lang niet meer over componisten, maar over bazen en baasjes. Dan zal Reinbert de Leeuw er ook wel weer bij zitten, zegt u? Klopt. Strakke b-waarde als paus. Speelt wel nog steeds piano. Dat zijn ze, van het oude clubje. Wie zijn dan de nieuwelingen en klopt dat een beetje? Jawel, dat klopt als een bus. Allereerst Frans de Ruiter (ex-klavecijnist, dus wel als musicus begonnen, maar al jong directeur van het Holland Festival, thans opvolger van Jan), duidelijke zaak dus. Ad 's-Gravesande, ex-hoornist, nu directeur, opvolger van Frans, die dus Jan opvolgde. En Steve Austen natuurlijk (hbcc niet bekend, de rest des te beter). U ziet dat de doorstroming, bij wijze van uitzondering in dit land, bijna perfect is geregeld. U vraagt zich af: waar

blijft Jan Riezenkamp (Directeur-Generaal van WVC)? Welnu, die is toch kunstgod van Nederland? Jawel. Hij wordt dus op een goede dag opgevolgd door Reinbert, op de dag dat Jan R. Jan van V. opvolgt, want er komt een keer een bananeschil die Jan van V. niet op tijd ziet. Over een paar jaar, als Jan van V. weer componeert, als Steve minister van Ruimtelijke Ordening is, als Frans staatssecretaris van Defensie is, Reinbert gebedsgroepen leidt aan de voet van de Paasheuvel, Misha speelt en Louis en Peter componeren zal ik weer een doorschouw van de danmalige bende van vijf geven. Want dat gezelschap blijft voor velen aantrekkelijk. Voor de in de toekomst vrijkomende bende van vijf-plaatsen lopen zich nu al warm Martijn Sanders (nu nog directeur van het Concertgebouw), Hein van Royen (nog even directeur van het Concertgebouw) en Peter Smids (nu al directeur van Vredenburg). Interessant wel, hè?

P.S. Nee, nou wordt-ie helemaal! De dag dat ik dit stukje schreef is het 14 april. 't Is af en nu krijg ik het 3-M Magazin onder ogen. 3-M gaat een prijs van honderdduizend gulden uitreiken aan een voor de muziek nuttige Nederlander. Als een klamme hand greep het jurylijstje mij om het hart. Ik schrijf het lijstje voor u over. U weet inmiddels waarschijnlijk wie de prijs gekregen heeft. Ik weet dat nu nog niet, maar het moet toch raar lopen als dat niet op de een of andere manier richting Reinbert de Leeuw is. Kan die volgende jaar mooi in de jury zitten. Ik ben nu al benieuwd wie er dan niet in de jury zal zitten.

Het lijstje:
Steve Austen
Frans de Ruiter
Hein van Royen
Jan van Vlijmen
Frans Brüggen
Willem van Beusekom
Peter Smids

Enfin.

Het Holland Festival, van nationale en internationale topkunst, presenteert dit jaar twee sterk contrasterende dansevenementen, waarvan de makers hun wortels in Hongarije hebben. In het Amsterdamse Muziektheater komt het voltallige Ballet van de Hongaarse Staatsopera met het grootschalige spektakel Romeo en Julia. De choreograaf László Seregi vond, voor zijn visie op het Shakespeare-drama, vooral inspiratie bij de Italiaanse film- en operaregisseur Franco Zeffirelli.

Daarentegen zorgden de indrukken van een reis over het Afrikaanse continent voor de stof van Staunch, de nieuwste creatie van de Hongaars-Nederlandse choreografe Krisztina de Châtel, die in de Amsterdamse Doelenzaal zijn première zal beleven. Het Hongaarse balletgezelschap bezoekt ons land voor de eerste keer. De Châtel verliet op 19-jarige leeftijd haar vaderland. Sinds 1969 woont zij in Amsterdam en probeert daar vanaf 1977 een eigen dansgroep in stand te houden. Hiermee bracht zij in het Holland Festival van 1985, in de kerk op het Amstelveld, de zo succesvolle produktie Föld uit.

Wat maakt iemand van het ene ogenblik op het andere fascinerend. In dit geval een oogopslag, een intense manier van aankijken bij het kennis maken. 'Du bist etwas ganz besonderes' heeft Kurt Jooss haar steeds, tot aan zijn dood toe, voorgehouden. Aan die uitspraak klampt Krisztina de Châtel zich vooral vast, wanneer zij met tegenslag heeft te kampen. Zoals op dit ogenblik door het verlies van een goede vriend, die kort geleden is verongelukt. Zij behoort echter tot het type waarbij het werk op de eerste plaats komt. Soms is het de enige manier om te overleven.

Groeiproces

Sinds begin april repeteert zij Staunch in de studio met vijf dansers: Jan Harks, Peter van der Logt, Oerm Matern, Dries van der Post en Robbert Rappagne. Bijna allen zijn opgeleid aan de Rotterdamse Dansacademie. Het denkproces is reeds geruime tijd aan de gang. De decorontwerper heeft zijn maquette klaar. De componist heeft een bandje met het basisritme afgeleverd. De Châtel werkt altijd nauw samen met deze twee kunstenaars, om-

dat hun inbreng in sterke mate de dramaturgische opbouw van haar choreografie bepaalt.

'Op het ogenblik ligt nog niets vast. Ik stel altijd eerst het basismateriaal samen. Daarna werk ik het steeds meer uit, zodat de dansers het in hun lijf krijgen. Het dansgedeelte bestaat nu enkel uit pasjes. Er kan nog veel gebeuren. Eerst worden er dingen geprobeerd en uitgezocht. In dit stadium heeft het geen zin om een bepaalde opbouw te maken over "hoe" en "wat": hoe de jongens bij elkaar komen of uit elkaar gaan, hoe er contact ontstaat of wat voor soort contact. Dat zijn artistieke beslissingen die ik liever met de muziek en het decor uitzoek.

Wat wel vaststaat is, dat zij ook in dit stuk te maken krijgen met een beperking. In Thron (1984) bestond de begrenzing uit balken, die het dansvlak afbakenden. Het was een afgesloten ruimte, die echter uitstraling doorliet. In Föld werd de aardwand op den duur geslecht. Deze keer gebeurt het echter andersom. De dansers worden naar elkaar toe gedreven, werkelijk op elkaar geperst in een soort harmonica-beweging.

John McDowell is nog aan het componeren. Het basisritme is er, maar er moeten nog wat instrumenten worden toegevoegd, zoals een cello en saxofoon. Als ik eenmaal weet wat ik muzikaal wil, dan gaat het opeens heel snel. Zeker als ook het decor in de studio staat opgesteld. Ik hoop tenminste dat het er in kan.

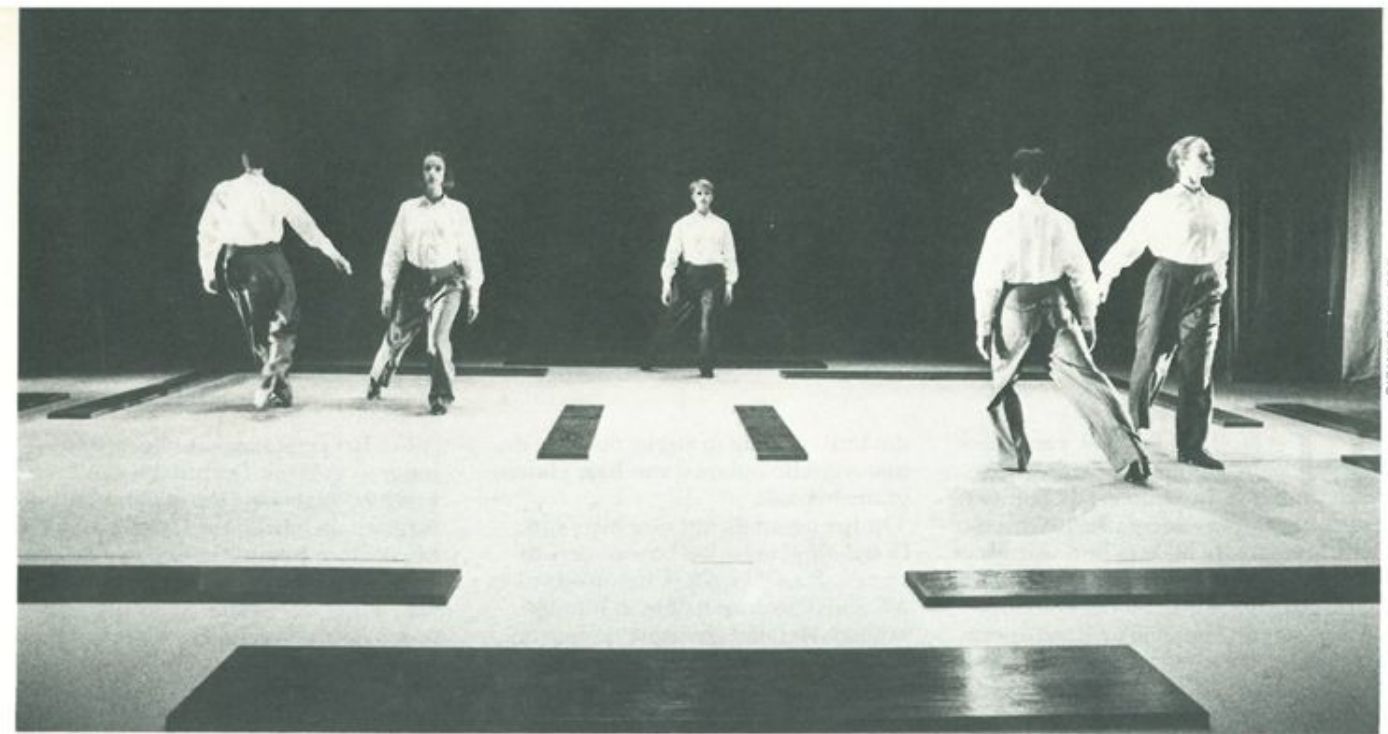
Beeldend kunstenaar Peter Vermeulen, die ook de vormgeving voor mijn laatste produktie Typhoon heeft ontworpen, is bezig met een gigantisch decor. Het bestaat uit vier wanden en heeft een hoogte van ongeveer vierenvolfe meter! Op het ogenblik experimenteer ik met de beweging en beperking. Ik heb de ruimte in de studio heel klein gemaakt, zodat de indruk ontstaat dat de vijf dansers nauwelijks uit de voeten kunnen. De grootste afmeting van de vloeroppervlakte is 7 x 9 meter. Maar het publiek zal dat formaat niet lang te zien krijgen, want de ruimte waarin de jongens dansen, wordt steeds kleiner. Die wanden zullen naar binnen gaan schuiven, waardoor het steeds benauwder voor ze wordt. Zo ver zelfs, dat ze nauwelijks meer kunnen bewegen. Ik denk, dat ik tot in het extreme door zal gaan. Héél extreem!

'Voor het eerst maak ik alleen van jongens gebruik. Ik vind dat een heel krachtig gegeven. Hoe ik dat dramaturgisch ga uitwerken, houd ik nog open. Door het inkrimpen van de ruimte kunnen zij steeds meer op elkaar aangewezen zijn. Maar het zou ook zo kunnen uitpakken, dat ze elkaar zullen vernietigen in een zogenaamde ratten-reactie. Het publiek krijgt dat hele proces, die onderhuidse strijd, te volgen.'

Wereldbeeld

'Mijn beeld van deze wereld is op het ogenblik vrij negatief. Ik voel heel sterk dat hierdoor juist dit soort thema's ontstaat. Daardoor gaat dit concept ook over "steeds in de klem komen". De destructie zal echter niet zo ver gaan, dat ik die jongens elkaar in de strijd kapot laat maken. Maar psychologisch zal dat wel gebeuren. Sinds ik zelf niet meer dans heb ik het gevoel, dat ik alles moet uitspugen. Dat ik echt alles moet uitkotsen, omdat het toch een heel gemis voor mij is. Ik heb veel op het toneel gestaan en vond het contact met het publiek heel leuk. Nu moet ik al mijn energie in de studio kwijt. Ja, ik word wel ouder, dat geef ik onmiddellijk toe. Ik zie die rimpels ook wel, maar je ziet iedereen ouder worden. Het wordt echter steeds moeilijker om vrienden te hebben. Je denkt bij jezelf: "ja, je hebt nu die dansgroep wel, maar wat heb je daarnaast?" Hoe wel je goede vrienden hebt, sta je er toch in je eentje voor. Het is gewoon een feit dat je, uiteindelijk, je zaakjes zelf moet zien op te knappen. Dat weet ik al lang, maar naarmate ik ouder word zie ik dat steeds duidelijker. Maar het is zeker niet mijn keuze om nu een keurig burgerlijk leven te gaan leiden. Ik wil datgene wat ik in mijn hart voel in mijn werk duidelijk maken. Dat vind ik heel prettig, dat is enorm bevredigend. Ik zou nooit genoeg nemen met een prachtig privéleven en in mijn vak niks bereiken. Dat is niks voor mij.

Van kind af aan ben ik enorm gedreven om iets te doen. Als ik mijn werk niet had, dan zou ik het niet weten. Hoewel ik een privéleven en ontspanning heel belangrijk vind, moet ik wel de rust hebben om een bepaald proces in mezelf te laten voltrekken, voordat ik het in een artistiek produkt kan gieten. Het zou niets voor mij zijn om voortdurend mijn vrienden te zien.

BOB VAN DANTZIG

Thron door Dansgroep Krisztina de Châtel.

Het is een feit, dat ik van nature geen gemakkelijk mens ben. Ik eis niet alleen veel van mezelf, maar ook van anderen. Als ik met iemand samen zou wonen, zou ik daarvan ook veel eisen.'

West-Europa

'Ik ben niet uit Hongarije weggegaan om politieke redenen. Ik wilde gewoon op eigen benen staan. Het is daar ongebruikelijk om het huis uit te gaan en apart van je ouders te gaan wonen. Je kunt daar niet zomaar een kamertje huren. Ik kom uit een heel beschermd gezin. Mijn vader is arts en dat betekent ook in Hongarije een zekere status. Het was best moeilijk om uit dat milieu te breken. Maar ik dacht "ik wil hier weg!" Zeg maar, dat ik toch gevlucht ben en daar heb ik, later in Duitsland, ook voor moeten boeten. In Hongarije heb ik nooit balletles gehad, maar ik wist dat ik me wilde bezighouden met de moderne dans. In mijn eigen land was dat niet mogelijk. Ik had van Kurt Jooss gehoord en wilde naar hem toe. De taal was geen probleem. Ik had op school Duits geleerd. Terwijl mijn ouders altijd Duits met elkaar spraken als de kinderen iets niet

mochten horen. Zo kwam ik in Essen terecht. Creativiteit is altijd mijn sterkste kant geweest. Ik had iets gemaakt, dat heb ik aan Jooss laten zien, die meteen zei: "Blijf hier..." Het heeft me wel moeite gekost om aan die blaffende Duitsers te wennen. Op een gegeven moment heb ik gewoon teruggekrijst op mijn manier. Toch heb ik daar een hele leuke tijd gehad, waaraan ik toch veel vrienden heb overgehouden.

Ik heb me altijd heel sterk tot de choreografie aangetrokken gevoeld. Ze hebben me daar op de Folkwang Schule de kans gegeven om er goede dingen te maken. Hoewel Jooss steeds benadrukte, dat ik in zijn ogen iets heel speciaals was, kreeg ik het gevoel dat ik daar niet paste. Als je niet bent zoals zij, dan word je daar niet echt opgenomen, dan blijf je een buitenstaander. Ik had daar net als Rheinhold Hoffmann en Susanne Linke kunnen blijven, maar ik had het gevoel dat ik een volgende stap in mijn ontwikkeling moest doen. Op een gegeven ogenblik ben ik daar ook weer weggevlucht. Als je dag in dag uit wordt geconfronteerd met de Duitse negati-

teit, die dieptepsychologie, dan ga je vanzelf denken: "Wegwezen, wegwezen..."

Op theatergebied vind ik de Duitsers veel presteren en met hun discipline, hoewel die naar mijn smaak soms te ver gaat, bereiken ze veel. Arbeiten, arbeiten zit hen overigens in het bloed. Pina Bausch was in mijn "Essen-periode" al een soort godheid, die door iedereen – Jooss inclusief – werd aanbeden. Zij heeft ooit in een interview gezegd, dat ze nooit tijd heeft om naar andermans werk te gaan kijken.'

'Na de Folkwang Schule wilde ik me beter oriënteren op moderne-danstekniken. Dat is toen de Graham-stijl geworden bij Koert Stuyf in Amsterdam. Dat heeft niets te maken met het feit dat mijn moeder van origine een Nederlandse is. Ik wilde na Essen gewoon in een grote stad leven. Boedapest is ook een wereldstad. Het mag dan wel in het oostblok liggen, maar het heeft een fantastische sfeer. Ik had toen de keus tussen Londen, Basel, München en Amsterdam. In al die steden heb ik toen een tijd gezeten. Engeland viel af, omdat ik de taal eerst moest leren. Basel is ook niet alles en nu zit ik al weer meer dan vijftien jaar in Amsterdam.'

Hoewel je het nooit kan weten, voel ik me op het ogenblik redelijk zeker. Dank zij de inspanningen van mijn zakelijk leider, Kees Korsman, heb ik van de gemeente deze studio toegewezen gekregen. Hoewel te ondiep is het een mooie ruimte, waar ik tevreden mee ben. Ik heb hele slechte tijden meegemaakt. Jarenlang heb ik ontzettend moeten knokken voor een werkruimte. Van hot naar her heb ik moeten rennen, en moeten bidden en smeken.

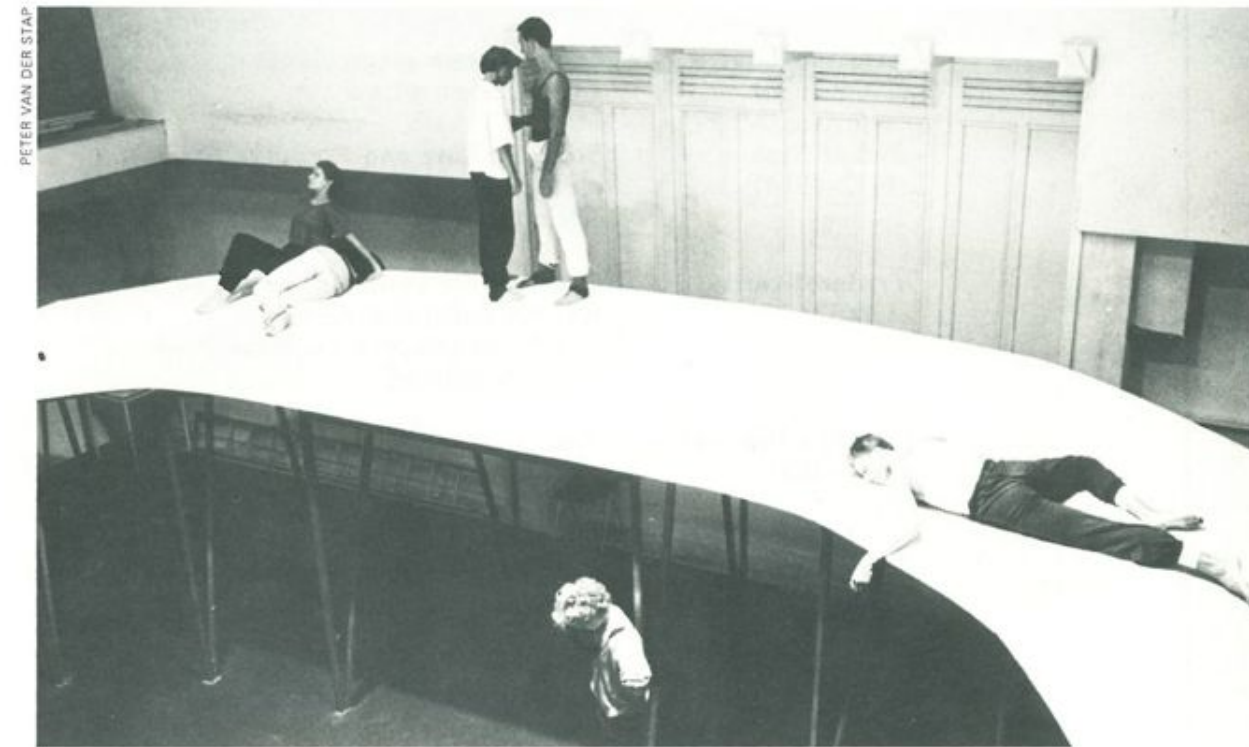
GER VAN LEEUWEN

Choreograaf László Seregi.

Als je eenmaal zo'n groep hebt, dan moet je toch wel door kunnen gaan. Als ik eerlijk ben is dat niet altijd gemakkelijk. Maar ik ben een echte door-drammer. Het is zeker niet zo, dat ik onder die strijd zou lijden, daar ben ik veel te vitaal voor. De subsidie is nu vastgelegd voor drie jaar. Daarna wordt het opnieuw bekeken. Er zijn zoveel groepen die helemaal geen geld meer krijgen. Ik vind het best redelijk dat men om de drie jaar de zaak weer wil bezien. Ik ben nu net tien jaar bezig. In de eerste tijd had ik de danser voor drie maanden of korter in dienst, een enkele keer wat langer. De vijf jongens waarmee ik nu werk hebben een con-

gebeurt. Mijn moeder stuurt me nog steeds trouw alle krantenknipsels met balletrecensies. In het voorjaar van 1984 heb ik met mijn groep een tournee door dat land gemaakt. Buiten Boedapest hebben wij voor uitverkochte zalen gedanst. Maar in mijn eigen stad was de opkomst van publiek en vakgenoten een stuk minder. Dat is heel vreemd bij het optreden van een buitenlandse groep. De culturele belangstelling in Hongarije is enorm groot. De theaters zitten er normaliter avond aan avond vol. Het leek wel alsof men niet wist dat wij daar optraden. Ik kreeg sterk de indruk dat er een en ander niet best was geregeld. Het was een bittere teleurstelling voor me.

Vaganowa-systeem bij het Ballet van de Hongaarse Staatsopera zijn ingevoerd, is het peil met sprongen vooruitgegaan. László Seregi, de choreograaf van Romeo en Julia, heb ik altijd al bewonderd. Hij komt oorspronkelijk uit de volksdanshoek en is zijn carrière begonnen bij het Dans en Zang Ensemble van het Volksleger. Aan het einde van de jaren vijftig werd hij een van de meest belangrijke karakterdansers bij de opera. Daarnaast choreografeerde hij ook voor theater en televisie. Vanaf 1961 begon hij choreografieën voor opera's te ontwerpen. Hij paste daarin verschillende stijlen toe, bijvoorbeeld volksdansen, acrobatiek, maar ook jazzdans-elementen. Ik heb

Nummer achtenveertig door Dansgroep Krisztina de Châtel.

tract tot en met januari aanstaande. Maar een vast gezelschap kan niet uit louter jongens bestaan. Ik wil toch weer een gemengde ploeg om me heen verzamelen, waarmee ik een tijdje zou kunnen werken. Niet tot in eeuwigheid of zo, wel met de vrijheid om wat af te wisselen. Maar dansers die aan je manier van werken zijn gewend, snappen vlugger wat je bedoelt en kunnen zelf ook invloed hebben op het wordingsproces.'

Hongarije

'Met mijn vakgenoten in Hongarije heb ik nauwelijks contact. Wel ben ik redelijk op de hoogte van wat er zoal

Het was een eigen initiatief, dat financieel door de Nederlandse overheid werd gesteund. Het staatsimpresariaat Interconcert heeft de organisatie voor zijn rekening genomen. Dat is de officiële weg, maar misschien dat ik het een volgende keer toch anders probeer aan te pakken. Er zijn naar mijn smaak te veel foto's en videotapes niet op de juiste plaats angekommen. Waar dat aan ligt laat ik in het midden. Op het ogenblik is er weer een uitwisseling op cultureel gebied. Deze keer schijn ik niet aan bod te komen, omdat men bij WVC vindt, dat "... u daar kort geleden (1984) bent geweest". Sinds de Russische opleiding en het

het altijd leuk gevonden dat hij in zijn werk dat volksdansmateriaal op een heel moderne manier heeft aangewend. In Romeo en Julia (1985) heeft hij het "toneel-in-toneel-effect" gebruikt. Zowel aan het begin als aan het einde van het ballet laat hij de handeling plaatsvinden tijdens een voorstelling in het Londense Globe Theater uit Shakespeares tijd. De verfilming van hetzelfde verhaal door Franco Zeffirelli (1968) heeft ook een grote invloed op deze productie gehad. Zo is de montage van de verschillende scènes haast filmisch te noemen en kleurt hij deze dramatisch in.